

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 18
Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі

Рівне – 2010

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 18. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. – Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі. – 296 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України
часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 27 листопада 2009 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

3. Доречно і необхідно прослідкувати характер і хід самого процесу передачі демократичних ідей і цінностей, демократичного досвіду і демократичного врядування в переломні періоди чехословацької історії.

4. Надзвичайно важливо класифікувати тип поведінки, колективних уявлень про демократію, її „образ”, систему понять і термінологію, церемонії та ритуали, які в значній мірі визначили громадянську поведінку народу, котра завершилась демократичною революцією 1989 року. Загалом це означає розуміння наукової актуальності та необхідності в дослідженні цілого комплексу демократичних ідей, уявлень і норм поведінки, які знаходяться в основі демократичних традицій, що народилися в роки першої Чехословацької республіки (1918-1938 рр.); в аналізі процесу передачі демократичних традицій від одного покоління до іншого, а також міру послідовності їх реалізації та застосування в політичній практиці чехословацького суспільства в 1945 – 1989 рр.

Джерела та література

1. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій / С.Хантінгтон // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – № 1-2. – С. 17 – 23.
2. Ковлер А.И. Исторические формы демократии: проблемы политико-правовой теории / А.И.Ковлер. – М.:Наука, 1990. – С. 253.
3. Pražak A., Čapek K., et al. At the Crossroads of Europe: A Historical Outline of the Democratic Idea in Czechoslovakia / A.Pražak, K.Čapek. – Prague: Pen Club, 1938.
4. Vlasák G.J. T.G. Masaryk and the Czech political tradition: a study in the formative period / G.J. Vlasák. – Thesis N.Y.: N.Y. univ., 1956.
5. Golan G. The Democratic – Liberal Tradition in the Czech Land / G. Golan // Socialism and tradition. – Jerusalem, 1976.
6. Див. напр.: Broklova E. Československá demokracie / E. Broklova. – Praha: Sociologické nakladatelství nabizi, 1992; Tyž První Československá ústava: Diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920. – Praha: Ústav pro soudobě dějiny ČSAV, 1992.; Klatil F.Republika nad stranami: O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické. 1879-1948. 1. Vyd. / F. Klatil. – Praha: Melantrich, 1992.; Kocian J. Poválečný vývoj v Československu 1945-1948 / J. Kocian. – Praha, 1991.
7. Honajrer J. Vznik a rozpad vládních koalic v Československu v letech 1918-1938 / J. Honajrer. – Praha: Orbis, 1995.
8. Klimek A. Boj a hrad. Hrad a pětka. Vnípilitický vývoj. Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. Č. 1. / A. Klimek. – Praha: Pan Europa, 1996.
9. Волокитина Т.В. Народная демократия: миф или реальность? Общественно-политические процессы в Восточной Европе 1944-1948 гг. / Т.В.Волокитина, Г.П.Мурашко, А.Ф.Носкова. – М.: Наука, 1993. – С. 118-135.
10. Фирсов Е. Ф. Эволюция парламентской системы в Чехо-словакии в 1920-е годы / Е.Ф.Фирсов. – М.:Изд-во МГУ, 1989; Его же. Чешская демократическая мысль в борьбе за устои парламентаризма в 1930-е годы / Е.Ф.Фирсов // Тоталитаризм и антитоталитарные движения: Международная научная конференция. – Харьков, 1995. – Т. 2. – С. 74-83; Его же. Опыт демократии в ЧСР при Томаше Масарике: Коалиционный плюрализм. 1928-1934 / Е.Ф.Фирсов. – М.; 1997.
11. Tomaszewski J.Czechoslowacja / J. Tomaszewski. – Warszawa, 1997.
12. Kořalka J. Česi v Habsburské říši a v Evropě 1814-1815. Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a narodnosti otázky v českých zemích / J. Kořalka. – Praha: ARGO, 1996.
13. Див.: Hartmanova. E. O problematice demokracie a jejich tradic / E. Hartmanova // Dějiny a současnost. – Roč, 13. – 1991. – Č.3. – S.2-5.

УДК 94(477)

Герасимчук Таміла

ГЛОБАЛЬНА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ США: КОНЦЕПТУАЛЬНО-ДОКТРИНАЛЬНИЙ ДИСКУРС

Геополітичні зміни, що відбулися в світі після завершення “холодної війни”, знайшли своє відображення в ідейно-теоретичних дискусіях, що розгорнулись в американському науково-політичному співтоваристві. Питання ціннісно-ідеологічного характеру займали в них одне з перших місць, адже ідеологія – одна з найважливіших складових мислення політичних аналітиків. Саме вона визначає розуміння ними цілей співіснування, а значить і базових цінностей, що мотивують діяльність всього суспільства. Дебати 1990 – 2000-х років про

ціннісно-етичні основи зовнішньої політики США серед провідних експертів і аналітиків були не лише відтворенням змін, що відбулися у світі, а й вплинули на формування нового світопорядку.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей формування зовнішньополітичної глобальної стратегії США в нових геополітичних умовах 1991 – 2008 рр., виділенні основних теоретико-концептуальних підходів, що лягли в основу великої стратегії Сполучених Штатів.

З точки зору дослідження порушеної проблеми важливе значення мають мемуари Дж.Буша, М.Олбрайт та праці З.Бжезинського, А.Камінського, Г.Кіссінджера, С.Хантінгтона й багатьох інших вчених, чії погляди склали ідеологічні основи та цілі зовнішньополітичної стратегії Вашингтона. Їх концепції не лише показують різні позиції американської політичної еліти щодо міжнародно-політичних проблем, але й мають зворотній формуючий вплив на зовнішньополітичне мислення та офіційну ідеологічну лінію керівництва Білого дому. Заслужують на увагу також підходи російських вчених А.Богатурова, А.Торкунова, С.Рогова, Т.Шаклеїної, українського вченого Б.Канцелярука, які приділяють неабияку увагу зовнішній політиці Сполучених Штатів та її теоретико-концептуальним основам.

З початку 1990-х років у США розгорнулись широкі дискусії про новий світопорядок, про роль і місце в ньому Сполучених Штатів, їх національні інтереси, цілі та методи зовнішньої політики в нових умовах. У сучасних Сполучених Штатах функції інтелектуальної підготовки зовнішньої та внутрішньої політики виконує науково-політичне співтовариство – велика група, що об'єднує вчених, експертів, аналітиків та ідеологів, що в більшій чи меншій мірі причетні до вироблення внутрішньої політики та зовнішньополітичного курсу. Сюди відносяться перш за все ті, хто безпосередньо осмислює реальність, готує рішення, пише аналітичні доповіді для чиновників Держдепартаменту та апарату президента, керівники спецслужб, комітетів та комісій Сенату і Конгресу, хто втілює нові ідеї у промовах великих державних діячів. Але поряд з ними до цієї групи належать і ті, хто апробує ці ідеї. З одного боку, це публіцисти та співробітники аналітичних центрів, що критично оцінюють практичну політику адміністрації. З іншого – це ті, хто продукує альтернативні ідеї, а також учасники обговорення на сторінках політико-теоретичних видань, у відкритих дебатах тощо.

Наявність широкого спектру різноманітних позицій і підходів, що викликають гострі суперечки та науково-теоретичні дискусії з найважливіших питань, дозволяють політичному істеблішменту США систематично верифікувати стратегії, піддаючи їх “перевірці сумнівами”. Таким чином, виявляються слабкі місця офіційних позицій, виробляються й уточнюються доктрини, що розраховані на довгострокову перспективу (як мінімум на період діяльності президентської адміністрації).

Зазначимо, що така підвищена увага американських аналітиків та ідеологів до ціннісно-етичних проблем стимулювалась і бажанням створити ефективні механізми легітимації діяльності США по розбудові нового світового порядку. Зовнішня політика Вашингтона протягом останніх півтора-два десятиліття перестала бути в класичному розумінні зовнішньою політикою держави (нехай навіть наддержави), а перетворилась у політику глобальних впливів на розвиток всієї системи міжнародних відносин і світової політики.

Не є виключенням і зовнішня політика і першої, і другої адміністрацій Дж.Буша-молодшого. Ключовими питаннями “інтелектуальних баталій” стали як конкретні дії США у світовій політиці, так і їх ідеологічні основи. Варто зазначити, що багато елементів когнітивно-ідеологічного фону американської зовнішньої політики останніх років з'явилися ще під час “холодної війни” і невдовзі після її завершення, а деякі з них розвивалися протягом всієї американської історії. Таке зростання уваги науково-політичного співтовариства (а разом з ним і політичної еліти) до фундаментальних ціннісних основ зовнішньої політики США є закономірним продовженням тривалих ідеологічних процесів і може бути проаналізовано лише в їх контексті.

Зупинимось на основних ідейно-теоретичних підходах, які мали не менший вплив на формування зовнішньополітичної стратегії США в 1990-х роках, як зміни у внутрішньому та міжнародному середовищі.

1. Неоізоляціонізм. Його прихильники виходять із вузького (мінімалістського) трактування національних інтересів США, що обмежуються захистом суверенітету, територіальної цілісності та безпеки. Цим інтересам США, на думку неоізоляціоністів, в сучасному світі нічого не загрожує, враховуючи їх географічне положення, ядерну могутність, а також відсутність у них реальних конкурентів у військовій сфері на даному етапі й малоімовірність їх

появи в недалекому майбутньому. Відомий теоретик неоізоляціонізму *Е.Нордінгер* вважає, що США “стратегічно неузвими”, а тому можуть обмежити свої зовнішньополітичні та воєнні зобов’язання необхідним мінімумом. Правий республіканець *П.Б’юкенен* закликає відмовитись від втягування США у війни в чужих землях. Конкретно мова йде про згортання участі у військово-політичних блоках, створених для “стримування” більше неіснуючого противника, різке згортання об’єму допомоги іншим країнам та всього зовнішньополітичного апарату США, а також воєнних витрат. Немає виключення і для головного військово-політичного блоку НАТО. Ще один відомий ідеолог неоізоляціонізму *Т.Карпентер* називає НАТО “анахронізмом холодної війни” і пропонує передати основну відповідальність за безпеку Європи самим європейцям. Враховуючи сказане вище, можна стверджувати, що неоізоляціонізм заперечує глобальну відповідальність США за підтримання існуючого світового порядку, який, на думку прихильників даного підходу, в основному саморегулюється й заснований на взаємній рівновазі великих держав.

2. Доктрина “опосередкованого залучення”. Ця концепція розвивалась у руслі школи реалізму й окреслює більш широке коло національних інтересів США. Так авторитетна гарвардська Комісія з національних інтересів США включає до них захист Сполучених Штатів від нападів з використанням зброї масового знищення (ЗМЗ), уникнення виникнення ворожих держав-гегемонів в Євразії, збереження вільного доступу до джерел енергії, підтримання стабільності світової торгово-економічної і фінансової системи, а також гарантування безпеки союзникам США. Особливе значення надається підтриманню стратегічної рівноваги між провідними державами Євразії з метою запобігання конфліктів між ними. Тому дана теорія передбачає збереження (хоча більше на економічній основі) військової присутності США у стратегічно важливих для них регіонах світу (Західна Європа, Східна Азія, Перська затока), активну протидію ЗМЗ, запобігання й врегулювання регіональних конфліктів, у які можуть бути втягнуті великі держави, а також забезпечення особливої ролі США в міжнародних фінансових і торгових організаціях. Окрім того, теоретики концепції “опосередкованого залучення” визнають важливими національними інтересами США поширення демократії й захист прав людини, однак вважають невиправданим пряме втручання США з цією метою. Ряд прихильників цього підходу (*У.Мейнс, Р.Стіл, Дж.Чейс*) пропонують розпочати звільнення США від глобальних військово-стратегічних зобов’язань періоду “холодної війни” за рахунок поступового формування регіональних систем безпеки навколо провідних центрів сили: ЄС – в Західній і Центральній Європі, Росії – на пострадянському просторі, Японії й Китаю – в Східній Азії. Якщо ці системи будуть відкритими, добровільними і будуть співробітничати одна з одною, то, на їх думку, вони здатні стати альтернативою однополюсному, ієрархічному світовому порядку на чолі з США, з одного боку, і “утопічній” системі колективної безпеки – з іншого.

3. Концепція “узгодженої безпеки” вийшла з ліберальної школи зовнішньополітичної думки США, зберігає певну узгодженість з концепцією колективної безпеки – пріоритет надається сумісним багатостороннім зусиллям держав по стримуванню та відсічі агресії. Але її прихильники виділяють більш характерні загрози безпеці, що виникають всередині держав – геноцид, етнічні чистки, екологічні злочини, тероризм тощо, щодо яких попередня система колективної безпеки виявилась безсилою. Головними джерелами цих загроз вони вважають відсутність демократії, репресивний характер режиму країни-порушника. Саме демократизація світового співтовариства, а не підтримання геополітичної рівноваги, є головною гарантією безпеки та життєво важливих інтересів США.

Зв’язок національних інтересів США з станом демократії в світі стає, на думку прихильників цього підходу, особливо відчутним в умовах глобалізації, що вперше робить світ дійсно неподільним. Все більше в залежному світі, зазначає колишній перший заступник Держсекретаря *С.Телбот*, зростає зацікавленість американців у демократизації управління в інших країнах. Але демократію різні держави розуміють по-різному, тому прихильники концепції “узгодженої безпеки” не можуть зупинитися лише на традиційних мирних шляхах примусу до демократизації, а допускають і військові способи розв’язання даної проблеми силами ООН або регіональних організацій безпеки, наприклад НАТО, при домінуючій ролі США. З цією метою розробляються різні концепції “гуманітарного втручання”, що виправдовуються за допомогою доктрини “обмеженого суверенітету” держав, які заперечують демократичні права своїх громадян.

4. Концепція “гегемонії США” ґрунтується на школі реалізму, але орієнтується при цьому на модель стабільності, що заснована на гегемонії. Оптимальною основою безпечного світу є не поліполярність – а однополярність, не баланс сил – а їх явний дисбаланс на користь держави-гегемона. Вважається, що саме в такому унікальному становищі виявились США після закінчення “холодної війни”. Для підтримання американської переваги як основи глобального лідерства США, необхідно зберегти їх “силовий відрив” від найімовірніших конкурентів. А тому, як зазначається в пентагонівських “Орієнтирах для оборонного планування” (1992 р.) необхідно не тільки “застерегти появу майбутнього глобального конкурента”, але і “відвести індустріально розвинені країни від посилення їх регіональної, а значить і глобальної ролі”.

“Гегемоністи” вважають важливим завданням зберегти існуючу систему військово-політичних союзів з головною роллю Сполучених Штатів Америки у забезпеченні її ефективності. Саме “гегемоністи” одними з перших виступали за розширення НАТО та сфер його діяльності за межами альянсу. Один з провідних теоретиків цього напрямку Р.Каглер запитує: “Чи зможе Німеччина та її західноєвропейські партнери справитись з дестабілізацією у Центрально-Східній Європі, на Балканах і в Росії? А чи не станеться таке само в Азії, якщо залишити самим собі Японію і Корею, не кажучи вже про більш слабких арабських партнерів США в районі Перської затоки?” [7; 8; 11].

Прихильників даної концепції єднає думка, що після “холодної війни” основою стратегії США повинно стати так зване “системне стримування багаточисельних вогнищ нестабільності”, що виникають внаслідок традиційного суперництва геополітичних інтересів. Таким чином, на США покладається роль головного арбітра та гаранта стабільності в світі. Під цим слід розуміти готовність США діяти в односторонньому порядку, а це означає, що ООН, як і іншим міжнародним організаціям, по суті, відводиться другорядна роль. “США, – пише Р.Каглер, – прийдеться добиватись глобальної стабільності за рахунок політики, що в першу чергу виходить із односторонньої готовності використовувати силу для досягнення цієї мети. А вже потім вони будуть співробітничати з тими, хто поділяє цю мету, і твердо поводить з тими, хто її не визнає” [8, с. 32]. “Гегемоністи” виступають за нарощування воєнних витрат і силового потенціалу США, перш за все його якісних параметрів.

Отже, не можна не помітити, що “велика стратегія” США в концептуальному плані поєднує в собі елементи доктрин “гегемонізму”, “узгодженої безпеки”, “опосередкованого залучення” і не лише на декларативному рівні має яскраво виражений глобальний характер. Більш надійний критерій оцінки – сама зовнішньополітична практика США 1990 – 2000-х років. “США не дозволяють ні одній ворожій силі домінувати в будь-якому регіоні, що є важливим для національних інтересів США”, – так зазначається в “Стратегії національної безпеки” [10]. До таких регіонів, окрім традиційних для післявоєнної стратегії США Західної півкулі, Західної Європи, Східної Азії та Перської затоки все частіше відносяться Центральна і Східна Європа, Балкани, а також басейн Каспійського моря (включаючи Центральну Азію і Кавказ) з його великими сировинними ресурсами. Яскравим підтвердженням вищезазначеного є такі показники: США витрачають на військову галузь 400 млрд. із 800 млрд. доларів світових військових витрат. Це унікальний приклад, щоб одна держава витрачала половину всіх світових витрат. Якщо проаналізувати закупівлю озброєння, то доля США складає 65%, якщо взяти фінансування науко-технічних винаходів у цій сфері, то доля США – 75 – 80% [9, с. 11]. На наш погляд, ці дані свідчать про економічне обґрунтування американських наддержавних претензій і про ту важливу роль, яку відіграє військовий фактор, з допомогою якого США прагнуть зміцнити свої економічні позиції.

Згідно доктрини національної безпеки США протидія транснаціональним загрозам передбачає зміцнення режимів непоширення і контролю за ракетними технологіями, односторонні й колективні дії по боротьбі з міжнародним тероризмом і злочинністю, захист навколишнього середовища і т.д. (в той час, як США донині не підписали Кіотський протокол). Характерно, що все більше уваги надається формуванню безпечного для США зовнішнього середовища. Цим підкреслюється першочергова роль США у створенні нової системи міжнародної безпеки. При цьому США, зазначається в “Стратегії нацбезпеки”, “повинні бути спроможними дати відповідь на весь спектр можливих загроз і кризових ситуацій... наша відповідь може бути дипломатичною, економічною, правовою, воєнною, або швидше комплексною. Ми повинні використовувати найбільш адекватні засоби, діючи в союзі чи партнерстві, коли наші інтереси поділяються іншими, або одностороннім чином, коли цього вимагають національні інтереси” [9].

Не дивлячись на радикальні геополітичні зміни, США зберегли глобальну систему своїх зовнішньополітичних союзів і зобов'язань, що створені в роки “холодної війни”. Більше того, НАТО був не тільки розширений, але і перенацілений із “захисту території” на більш широку функцію – забезпечення стабільності всього трансатлантичного регіону, в тому числі, шляхом дій за межами території країн-членів альянсу. В результаті США розширили сферу своїх військово-політичних зобов'язань на країни ЦСЄ, з літа 1999 р. – фактично на всі Балкани, а з березня 2003 р. – далі на Схід.

Майже не змінилося й лідерство США в альянсі. Проведені в 1990-х роках реформи військового планування в НАТО зберегли керівну роль США в альянсі та поставили реанімований Західноєвропейський Союз (планувався як оборонна структура Європейського Союзу) у повну залежність від натовської військової інфраструктури. Через ініціювання США програми “Партнерство заради миру” та двосторонні угоди про партнерство (перш за все з Україною та Росією) НАТО став важливим каналом співробітництва з постсоціалістичними державами, їх поступового втягування в систему безпеки, що існує під їх крилом. В результаті США вдалося посилити роль НАТО (а значить і свою власну) у вирішенні питань європейської безпеки.

Майже не зазнала змін військова присутність США в інших стратегічно важливих регіонах – Східній Азії (Японія, Південна Корея) і в Перській затоці. США щорічно використовують 15 млрд. дол. на програми допомоги. При певному скороченні асигнувань після “холодної війни” на такі цілі, об'єм допомоги ключовим стратегічним союзникам США – Ізраїлю, Єгипту, Туреччині – залишився практично без змін [9, с. 15].

Рівень воєнно-політичної активності США залишається достатньо високим, причому наприкінці ХХ ст. спостерігаються дві характерні взаємопов'язані тенденції. По-перше, поступове перенесення центра ваги з багатосторонніх колективних дій в рамках ООН на односторонні дії силами проамериканських воєнно-політичних союзів, перш за все НАТО. По-друге, основні засоби примусу в арсеналі США – економічні санкції та військове втручання використовуються все частіше. Наприклад, в 1990-ті роки США застосували військову силу в шести великих операціях (тобто вдвоє частіше як у 1980-ті), включаючи односторонні бомбові удари по Афганістану, Судану, Іраку (разом з Великою Британією). Почастішали випадки погрози використання військової сили, найбільш серйозні стосувались Північної Кореї (1994 р., 2007 р.), Китаю (1996 р.), Ірану (2006 р.). Кульмінацією в розвитку цих тенденцій стало втручання США і НАТО в Косово, що пройшло всупереч ООН та з порушенням принципів міжнародного права. Поза всяким сумнівом, НАТО – це інструмент, за допомогою якого Сполучені Штати контролюють військову політику об'єднаного Заходу, за виключенням Японії та Кореї, але там є інші інститути, наприклад, такі як двосторонні союзи.

Єдиним стримуючим фактором абсолютній військовій перевазі США є ядерна зброя Росії, хоча цей фактор довго не може бути визначальним. А в сфері звичайних озброєнь перевага США беззаперечна, вони єдина держава в світі, яка у ХХІ столітті переходить на озброєння 5-го чи навіть 6-го покоління. Сьогодні адміністрація Буша проводить нову гонку озброєння сама з собою, оскільки ні Китай, ні Європа, ні Росія в цій гонці по суті участі не приймають [9, с.11]. Хоча, на думку автора, виключати такої участі в перспективі не можна (ОДКБ, ШОС, заяви з боку РФ про завершення у грудні 2007 р. мораторію на ДЗЗС тощо).

Тим не менше, варто зазначити, що Сполучені Штати навряд чи зможуть реалізувати мету, яку поставила адміністрація Буша. Підтвердженням цьому є те, що така хвиля озброєння була приблизно 20 років тому при Р.Рейганові, тоді військові витрати США склали 6,5% ВВП, а дефіцит федерального бюджету складав 3 – 3,5% ВВП. Америка була на межі втрати сил. Але адміністрація Б.Клінтона скоротила військові витрати з 6,5% до 3% у 2000 р. І замість дефіциту бюджету виник профіцит – 3%. Але за декілька останніх років Дж.Буш повернув Сполучені Штати до того стану, в якому вони були наприкінці 1980-х років. Сьогодні військові витрати США – 4,5% ВВП, якщо додати витрати на внутрішню безпеку – то це 5% ВВП. Результат – дефіцит держбюджету [9, с. 12 – 13].

Не менш важливою проблемою, яка тісно переплітається і по суті невіддільна від вищезазначеної, і яка стала важливим зовнішньополітичним пріоритетом США в 1990 – на початку 2000-х років – це просування американських торгово-економічних інтересів в умовах посилення глобалізації світової економіки. Ці зміни були продиктовані завершенням “холодної війни”, припиненням існування біполярної системи міжнародних відносин та формуванням нового постмодерного світового порядку. Водночас стрімка глобалізація світової економіки

поставила США перед необхідністю активного пристосування до цього процесу через підвищення конкурентноздатності американських товарів на світовому ринку, полегшення доступу на внутрішні ринки та зміцнення стабільності все більше взаємозалежної глобальної фінансово-економічної системи. Економічне процвітання США залежить прямо від стану та рівня лібералізації світової економіки. Умови, що необхідні для здорової глобальної економіки, одночасно зміцнюють і демократичні свободи. Це вільний обмін ідеями та інформацією, відкриті кордони й свобода пересування, верховенство права, захист споживачів, досвідчена й кваліфікована робоча сила. Іншими словами, глобалізація економіки, з погляду США, несе в собі великий потенціал демократизації, який необхідно використати в інтересах Америки.

“Ми домінуємо в світі, але це не буде продовжуватись вічно, – зазначав Б.Клінтон. – Тому ми повинні використати цю можливість для того, щоб поставити Америку в центр всіх торговельних мереж, які виникають у світі, в ім'я нашої національної безпеки, глобальних позицій і економічного добробуту” [11]. На практиці, на середину 1990-х років США підтвердили свою роль у створених під їх егідою великих регіональних об'єднаннях – НАФТА і аналогічній зоні в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, яка до 2020 р. повинна охопити всі країни – члени АТЕС. В Європі, де економічна інтеграція отримала найбільш повний розвиток, США прагнуть активно приєднатись до цих процесів через канали ініційованої ними в 1995 р. програми “Трансатлантичний порядок денний”, що переросла в 1998 р. в “Трансатлантичне економічне партнерство”. Тому “формування глобальної економічної системи” (зі слів колишнього держсекретаря М.Олбрайт) залишається важливим завданням зовнішньої політики США на найближчу перспективу.

Окрім того, США форсували завершення Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів ГАТТ та утворення СОТ, що об'єднала країни всіх основних регіонів світу. Лише протягом 1993 – 1998 рр. США уклали понад 240 торговельних угод з різними країнами, що полегшують доступ американських товарів на світові ринки. З цією метою було значно посилено тиск на основних торговельних конкурентів США – Японію та Китай. Важливою частиною експортної стратегії США стало цілеспрямоване завоювання десяти найбільш перспективних ринків – Китаю (включаючи Гонконг і Тайвань), Індії, Індонезії, Південної Кореї, Мексики, Бразилії, Аргентини, Польщі, Туреччини і Південної Африки.

Наступною цільовою установкою сучасної зовнішньополітичної стратегії США (поряд з гарантіями безпеки та добробуту країни) є просування демократії в світі. Хоча це не є новим у зовнішній політиці США, але виведення цього в рамки офіційної політики є нововведенням останніх років. Вперше “стратегія розширення світового вільного співтовариства мирних демократій” була висунута Білим Домом в 1993 р. в якості заміни стратегії “стримування”. Якщо на початку ХХ ст. В.Вільсон і його прихильники висували ідеалістичне гасло “зробити світ безпечним для демократії”, то сучасні “вільсоністи” мають на увазі більш прагматичну мету – “зробити світ безпечним за допомогою демократії”.

Світова спільнота загалом орієнтована на західні цінності, “сьогодні американські ідеали більше, ніж будь-коли, сприймаються світом, через те Сполучені Штати мають не прогавити нагоду і мобілізувати зусилля на розширення кордонів демократії і ринків” [4, с. 192]. У широкому контексті просування демократії розглядається як комплексна програма дій, що має багато складових, включаючи військово-політичну й економічну. На практиці “просування демократії” поширюється в основному на країни Латинської Америки, молоді держави на пострадянському просторі та близькосхідні країни. Розширення НАТО трактується як найважливіша реформа в цьому напрямку. Ще тісніше пов'язується з демократизацією підтримка ринкових реформ в економіці та економічної інтеграції як найважливіших передумов консолідації молодих демократій [7, с. 296].

Отже, США, на нашу думку, не тільки визначають норми поведінки в світі, але й несуть головну відповідальність за забезпечення їх дотримання, поєднуючи “функції законодавця, арбітра й “шерифа”. Відповідно весь світ поділяється на союзників, друзів, партнерів і тих, що не вписуються в *Pax Americana*, тобто відносяться до списку “реальних ворогів”, якими є Ірак, Іран, Північна Корея, Лівія, Куба і багато інших. Американсько-центричний світ, вважають у Вашингтоні, є якщо не ідеальним, то найкращим з усіх можливих варіантів світового порядку, єдиною альтернативою хаосу або суперництву багатополосного світу.

Але реальна можливість створення американсько-центричного світу залишається досить проблематичною. Такі гегемоністські устремління США нерідко викликають протистояння з боку інших світових центрів сили. Не випадково США стикаються з опозицією в Раді Безпеки

ООН, і навіть всередині НАТО все частіше проявляється незадоволеність американським диктатом. Постає питання, чи зможуть США на шляху “гегемонізму” уникнути традиційної участі інших імперій – такого розширення сфер своїх зобов’язань, яке на певному етапі може підірвати економічне й політичне здоров’я країни. Ці та інші питання все частіше звучать і у внутрішньоамериканських дебатах. Критики “гегемонізму” закликають використати “однополярний момент” не для погоні за примарним *Pax Americana*, а для перебудови сучасних міжнародних відносин на основі рівноправного співробітництва, перш за все великих держав.

У якості підсумку відзначимо, що контури нової зовнішньополітичної стратегії США вже визначились, а процес її формування продовжується. Остаточний вибір буде вимірюватися різноспрямованими силами як в самих Сполучених Штатах, так і в усьому світі. Виходячи з офіційних зовнішньополітичних установок США, що викладені в ході виступів лідерів, програмних документах у сфері зовнішньої й воєнної політики (перш за все періодичних Доповідах Білого дому про стратегію національної безпеки), національні інтереси США та шляхи їх досягнення можна уявити таким чином. Основна мета “великої стратегії США” – про що загалом свідчить і перший рік правління адміністрації президента Барака Обами – зміцнення безпеки та економічне процвітання, а також просування демократії в світі. Демократія відповідає не тільки принципам, але й інтересам США, так як демократичні режими більш схильні співробітничати один з одним для відсічі спільних загроз, вони сприяють вільній торгівлі та стабільному економічному розвитку. Такі режими рідше розпалюють війни і порушують права своїх громадян. Тому всесвітня тенденція у напрямку до демократії та ринку просуває й американські інтереси. Цим обґрунтовується і необхідність керівництва світом з боку США – не тільки як єдиної держави, що має “необхідні волю й можливість”, але як країни, ідеали й інтереси якої відповідають універсальним цінностям демократії і свободи.

Джерела та література

1. Бжезинский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Пер. с англ. / З.Бжезинский. – М.: Международные отношения, 2004. – 288 с.
2. Бжезинский З. Вне контроля. Глобальный беспорядок накануне XXI века / З.Бжезинский. // США: экономика, политика, идеология. – 1994. – № 4.
3. Буш Дж., Скоукрофт Б. Мир стал другим. / Пер. с англ. / Б.Скоукрофт, Дж.Буш. – М.: Международные отношения, 2004. – 504 с.
4. Канцелярук Б.І. Східноєвропейська дилема Америки / Б.І.Канцелярук [Наук. ред. Є.Є.Камінський]. – К.: ІЕСМВ, 1995. – 200 с.
5. Олбрайт М. Госпожа госсекретарь: Мемуары Мадлен Олбрайт. При участии Билла Вудварда / М.Олбрайт. / Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004 – 688 с.
6. Системная история международных отношений в четырех томах. События и документы. 1918 – 2003 / Под ред. А.Д.Богатурова. Том третий. События. 1945 – 2003. М.: НОФМО, 2003. – 720 с.
7. Современные международные отношения. Под ред. А.В.Торкунова. – М.: РОССПЭН, 2001. – 584 с.
8. Шаклеина Т. А. Современные американские концепции мирового лидерства / Т.А. Шаклеина. – М.: Институт США и Канады РАН. – 1999. – 54 с.
9. США в современном мире: основные позиции, возможности, перспективы // Материалы международной научной конференции 10 декабря 2003 г. “Центры силы в современной системе международных отношений”, Институт Европы РАН. – М.: “Огни”, 2004. – 114 с.
10. A National Security Strategy for a New Century. – <http://www.whitehouse.gov.html>
11. Babarinde O. Transatlantic Relations in the Global Arena / O. Babarinde // The US and the EU. Economic Relations in a World of Transition / Ed. by Norman Levine // Inst. For Intern. Policy Press // University Press of America, Inc., Lanham, New-York-London. – P. 1 – 22. – <http://www.foreignpolicy.com.html>
12. Report of the National Defense Panel, “Transforming Defense: National Security in the 21st Century,” (Washington, DC: December 1997), 11. – <http://www.foreignpolicy.com.html>

УДК 94(477)

Шеретюк Оксана

ПОЛІТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

Формування і реалізація європейського напрямку зовнішньої політики України загалом та її відносин з Європейським Союзом, зокрема, розмаїття суспільно-політичних та економічних

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
NOTA BENE	
Киридон Алла, Троян Сергій ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ІСТОРИЧНОГО ДИСКУРСУ	4
ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	
Гон Максим ЄВРЕЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ АВТОРИТАРНИХ/ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ: НЕКОНВЕНЦІЙНИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС	16
Долганов Петро ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ В ІДЕОЛОГІЇ І ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	21
Борщевич Володимир ДЖЕРЕЛА ПРИБУТКІВ, ЗАМОЖНІСТЬ ВОЛИНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА У 30-Х РР. ХХ СТ.	28
Жив'юк Андрій ДІЯЛЬНІСТЬ УЛАСА САМЧУКА НА ТЕРИТОРІЇ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»	32
Киридон Євгенія ЖІНКИ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ ДИСКУРС	49
Луценко Катерина ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ЯК ІМІДЖЕВА ТЕХНОЛОГІЯ У СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЇ ТА МАРКЕТИНГУ (концептуальний аналіз на прикладі України)	57
Васюк Анатолій КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ	63
ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Олексієвець Тарас ГЕНЕЗА ЧЕСЬКИХ ЛОКАЦІЙНИХ МІСТ: МІСТОБУДІВНИЙ І УРБАНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС	68
Алієв Максим МІЖНАРОДНІ ТОРГОВО-ТРАНСПОРТНІ ШЛЯХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	72
Шеретюк Валерій ПЕРЕДУМОВИ ПЕРШОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ: ДИСКУРС ДИСИДЕНТСЬКОГО ПИТАННЯ	77
Северова Ольга ДЕКАБРИСТИ І ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС	82

Венгер Наталія МЕНОНІТСЬКА СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: (НА ПРИКЛАДІ ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ДР. ПОЛ. ХІХ СТ. – 1914 Р.)	85
Бондарчук Тетяна СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА АНГЛІЇ ВІДНОСНО ПОЛІТИКИ КРАЇНИ В ІНДІЙСЬКИХ ВОЛОДІННЯХ	92
Кузьма Тетяна ДЕРЖАВА МАКСИМІЛІАНА В МЕКСИЦІ: ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	96
Косяк Світлана НІМЕЦЬКИЙ КОЛОНІАЛЬНО-ТОВАРИСЬКИЙ РУХ У 1842 – 1882 рр.	101
Троян Павло КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ В НІМЕЧЧИНІ ДО ПРОБЛЕМ ІМПЕРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.	105
Валюх Людмила НІМЕЦЬКА КОЛОНІАЛЬНА ЕКСПАНСІЯ В АФРИЦІ У ВИСВІТЛЕННІ БРИТАНСЬКОЇ ПРЕСИ	111
Плюта Наталія ФРАНЦУЗЬКИЙ КОЛОНІАЛІЗМ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ТА ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ	116
Долід Вячеслав ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АНГЛІЇ В СЕРЕДИНІ 90-Х РОКІВ ХІХ СТ.	126
Блох Юлія ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У КОНТЕКСТІ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ ПОЧАТКУ ХХ СТ.	132
Сталоверова Ганна ЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ (1914-1921 рр.): КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ	137
Алексієвець Леся ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПОЛЬЩІ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС 1918–1926 РР.	142
Гакман Сергій ПРОБЛЕМА БЕССАРАБІЇ ТА БУКОВИНИ У КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКО-РУМУНСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН. 1917-1940 РР.	153
Давлетов Олександр «ГІТЛЕРЮГЕНД» І МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА НСДАП В 1933-1936 рр.	159
Невинна Галина НІМЕЦЬКО - ФІНСЬКІ ВІДНОСИНИ 1933 – 1939 РР.: ВЕРИФІКАЦІЯ БАЗОВИХ ПОЛОЖЕНЬ	165
Дорофєєв Денис ШВЕЙЦАРІЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД І В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ	170

Рощина Галина НЕОНАЦИЗМ У СУСПІЛЬНО -ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ НІМЕЧЧИНИ	176
Лесняк Віталій РОЗПОДІЛ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ДИСКУРС ФРАНКІСТСЬКОГО І ПОСТФРАНКІСТСЬКОГО РЕЖИМІВ	182
Христюк Тетяна ПОЛІТИЧНА ОПОЗИЦІЯ В РОСІЇ (КІНЕЦЬ 1980-Х – 2000 РР.): КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	188
Наумов Андрій ПЕРША ПРЕЗИДЕНТУРА ВОЛОДИМИРА ПУТІНА: ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС	195
Троян Віктор СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКОГО РУХУ: ПЕРСПЕКТИВИ ОБ'ЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ	201
Тихомирова Євгенія РОЛЬОВА УЧАСТЬ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ У ПРОЦЕСАХ ПОЛІТИЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	212
Дукмас Олена ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ У ВИМІРІ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	220
Хаврук Ігор ГЕНЕЗА Й ЕВОЛЮЦІЇ ІНСТИТУТІВ РЕФЕРЕНДУМУ ТА ПЛЕБІСЦИТУ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС	230
ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ	
Троян Сергій ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ НІМЕЦЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ: АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	237
Киридон Алла СОЦІОІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1917 – 1930-Х РОКІВ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	243
Постоловський Руслан ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	269
Герасимчук Таміла ГЛОБАЛЬНА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ США: КОНЦЕПТУАЛЬНО-ДОКТРИНАЛЬНИЙ ДИСКУРС	273
Шеретюк Оксана ПОЛІТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	279
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	291

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 18

Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Обкладинка – С.С.Троян

Підписано до друку 30. 11. 2009 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 30,00. Віддруковано засобами оперативної
поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне:
РДГУ, 2010. – Випуск 18. – Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому
дискурсі. – 296 с.